

Rekomendacja w zakresie szczepień przeciwko odrze dla pracowników żłobków, przedszkoli oraz szkół podstawowych

Odra, choroba, którą wielu z nas kojarzy z przeszłością, niestety wciąż stanowi realne zagrożenie. W ostatnich latach obserwujemy jej powrót, co budzi uzasadnione obawy zarówno wśród pacjentów, jak i środowiska medycznego. Jej wysoka zakaźność i potencjał do wywoływania poważnych powikłań sprawiają, że nie możemy jej lekceważyć.

Odra jest ostrą, wysoce zakaźną chorobą wirusową wywoływaną przez paramyxowirusy, zdolną do wywoływania epidemii. Zakaźność jest bliska 100% u osób podatnych, a w okresie przedszczepiennym odra dotknie prawie każdą osobę w wieku dziecięcym. Szczepienia ochronne radykalnie zmniejszyły zachorowalność na odrę w Europie, ale pomimo ogólnie wysokiego poziomu zaszczepienia, odra nadal powoduje częste epidemie. Globalnie, odra pozostaje główną przyczyną zgonów dzieci i około 160 000 z nich umiera każdego roku z powodu powikłań choroby.

Do zakażenia dochodzi drogą kropelkową – wirus przenosi się z niezwykłą łatwością, nawet w ciągu kilku minut kontaktu z osobą zakażoną. Szacuje się, że jedna osoba chora może zarazić od 12 do 18 innych, co czyni ją jedną z najbardziej zakaźnych chorób na świecie.

Przebieg choroby można podzielić na kilka etapów:

- **Okres wylegania** – czas od momentu zakażenia do pojawienia się pierwszych objawów, który zazwyczaj wynosi od 10 do 12 dni. W tym okresie wirus intensywnie namnaża się w organizmie, nie powodując jeszcze charakterystycznych objawów.
- **Okres prodromalny (zwiastunowy)** – trwa zazwyczaj od 2 do 4 dni przed wystąpieniem charakterystycznej wysypki. W tym stadium dominują objawy ogólne, takie jak wysoka gorączka (często przekraczająca 38.5°C), ogólne złe samopoczucie, osłabienie i ból głowy. Równocześnie pojawiają się objawy ze strony układu oddechowego: katar, suchy kaszel oraz zapalenie spojówek. Charakterystycznym, patognomonicznym (czyli typowym tylko dla tej choroby) objawem odry w tym okresie są **plamki Koplika** – drobne, białe lub białosinawe grudki otoczone czerwoną obwódką, zlokalizowane na błonie śluzowej policzków, najczęściej na wysokości pierwszych zębów trzonowych.
- **Okres wysypkowy** – po okresie prodromalnym pojawia się charakterystyczna wysypka plamisto-grudkowa. Początkowo jest widoczna za uszami i na twarzy, a następnie stopniowo rozprzestrzenia się na tułów i kończyny. Wysypka ma tendencję do zlewania się, tworząc większe, nieregularne plamy.
- **Okres zdrowienia** – wysypka zaczyna zanikać w tej samej kolejności, w jakiej się pojawiła, pozostawiając po sobie charakterystyczne brunatne przebarwienia i delikatne złuszczenie naskórka. W tym okresie gorączka stopniowo ustępuje, a pacjent powoli wraca do zdrowia.

W Polsce w 2023 roku odnotowano 36 przypadków, jednak w 2024 roku liczba ta wzrosła do ponad 240. Aktualnie roczna liczba zachorowań w Polsce utrzymuje się w przedziale 100–300. Wskaźnik wyszczepialności w Polsce wynosi około 94%, co jest nieznacznie poniżej progu zapewniającego odporność populacyjną (95%).

Powikłania po Odrze

- Najczęstszymi powikłaniami odry są: zapalenie ucha środkowego (7-9%), zapalenie płuc (1-6%), biegunka (8%), poinfekcyjne zapalenie mózgu (1 na 1000 do 2000 przypadków) oraz podostre stwardniające zapalenie mózgu (SSPE), które dotyczy 1 na 100 000 przypadków.
- Śmiertelne przypadki odry są spowodowane głównie komplikacjami po infekcji bakteryjnej.
- Liczba przypadków śmiertelnych wynosi 1-3 na 1000 przypadków, a najwyższa jest u dzieci poniżej 5 r.ż. i u osób z obniżoną odpornością. Zapalenie płuc odpowiada za sześć z dziesięciu zgonów związanych z odrą.
- Podostre stwardniające zapalenie mózgu (SSPE) jest rzadką (1 na 100 000 przypadków) ale śmiertelną, degeneracyjną chorobą ośrodkowego układu nerwowego spowodowaną trwałą infekcją zmutowanym wirusem odry. Początek choroby następuje kilka lat po epizodzie odry (średnio siedem lat), a większość dotkniętych nią dzieci chorowała na odrę przed ukończeniem drugiego roku życia.

Co oznacza termin "eliminacja odry"?

Polska uczestniczy w koordynowanych przez WHO globalnym programie eliminacji odry i różyczki.

Termin „eliminacja” w odniesieniu do odry oznacza sytuację, w której nie występuje endemiczne szerzenie się zachorowań, zaś w przypadku reintrodukcji wirusa (zawleczenie), transmisja zakażeń nie jest podtrzymana. Osiągnięcie takiego stanu wymaga:

- utrzymania poziomu zaszczepienia populacji dwiema dawkami szczepionki na poziomie 95% (uzyskanie odporności zbiorowskiej),
- oceny odsetka osób wrażliwych w populacji na podstawie badań serologicznych,
- stałego monitorowania sytuacji epidemiologicznej, w tym rejestrowania wszystkich podejrzeń w kierunku odry i diagnostyki laboratoryjnej prowadzonej wobec wszystkich podejrzeń odry.

Dlaczego szczepienia są tak ważne?

Szczepienia stanowią najskuteczniejszą i najbezpieczniejszą metodę zapobiegania odrze oraz jej groźnym powikłaniom. To właśnie szczepienia doprowadziły do znacznego ograniczenia liczby przypadków odry w krajach prowadzących skuteczne i powszechne programy szczepień.

W Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach, stosuje się **szczepionkę MMR** (od ang. *Measles, Mumps, Rubella*), która jest szczepionką skojarzoną, chroniącą jednocześnie przed odrą, świnką i różyczką. Zgodnie z **Programem Szczepień Ochronnych**, szczepienie to realizowane jest w dwóch dawkach:

- pierwsza dawka podawana jest niemowlętom w 13.-15. miesiącu życia.
- druga dawka, o charakterze przypominającym, podawana jest dzieciom w 6. roku życia.

Podanie dwóch dawek szczepionki jest niezbędne, ponieważ zapewnia **długotrwałą i niemal stuprocentową odporność**. Po przyjęciu pełnego schematu szczepienia (dwie dawki),

skuteczność szczepionki wynosi około 97-99%, co oznacza, że zdecydowana większość zaszczepionych osób jest chroniona przed zakażeniem.

Co równie ważne, **szczepionka MMR jest uznawana za bardzo bezpieczną**. Niewielkie i przemijające działania niepożądane, takie jak gorączka czy łagodna wysypka, są rzadkie i zazwyczaj krótkotrwałe. Poważne niepożądane odczyny poszczepienne (NOP) występują niezwykle rzadko, a ryzyko ich wystąpienia jest nieporównywalnie mniejsze niż ryzyko groźnych powikłań, które mogą wystąpić po przechorowaniu odry.

Szczepienia przeciwko odrze zaleca się szczególnie osobom, które nie były szczepione lub nie chorowały na odrę, a pracują z dziećmi oraz mają z nimi kontakt w środowiskach takich jak: żłobki, przedszkola, szkoły. Pracownicy żłobków, przedszkoli i szkół mają bezpośredni kontakt z dziećmi, które często są bardziej podatne na infekcje i nie zawsze mogą być w pełni zaszczepione. Dlatego mając na uwadze zdrowie całej społeczności placówki istotne jest, aby kadra pedagogiczna oraz pomocnicza objęta była odpowiednimi szczepieniami ochronnymi, m.in. przeciwko odrze. Szczepienia ochronne dla pracowników żłobków, przedszkoli oraz szkół są rekomendowane, ale nieobowiązkowe. Należy podkreślić, że rolą dyrekcji placówki jest dbanie o bezpieczeństwo dzieci i personelu poprzez realizowanie działań zapobiegawczych. Zgodnie z przepisami Kodeksu Pracy obowiązkiem pracodawców jest zapewnienie środków profilaktycznych, w tym szczepień ochronnych, pracownikom szczególnie narażonym na działanie szkodliwych czynników biologicznych. W przypadku pracowników żłobków przedszkoli i szkół, którzy mają bliski kontakt z dziećmi, pracodawcy powinni rozważyć zapewnienie możliwości szczepienia przeciw odrze jako elementu profilaktyki zdrowotnej.

Pracodawcy, czyli dyrektorzy żłobków, przedszkoli i szkół lub organy prowadzące, mają obowiązek:

- zapewnić bezpieczne i higieniczne warunki pracy oraz pobytu dzieci w placówce;
- informować pracowników o zalecanych szczepieniach ochronnych, umożliwić pracownikom udział w szczepieniach (np. poprzez elastyczne godziny pracy w dniu szczepienia);
- prowadzić działania profilaktyczne, edukacyjne i promujące zdrowie w miejscu nauki oraz pracy.

Szczepienia ochronne przeciwko odrze są uważane za najskuteczniejszą metodę zapobiegania tej chorobie.

ŹRÓDŁO:

<https://www.gov.pl/web/gis/odra>

<https://diag.pl/pacjent/artykuly/sprawdz-odpornosc-odre>

<https://szczepienia.pzh.gov.pl/dla-lekarzy/szczepienia-doroslych>